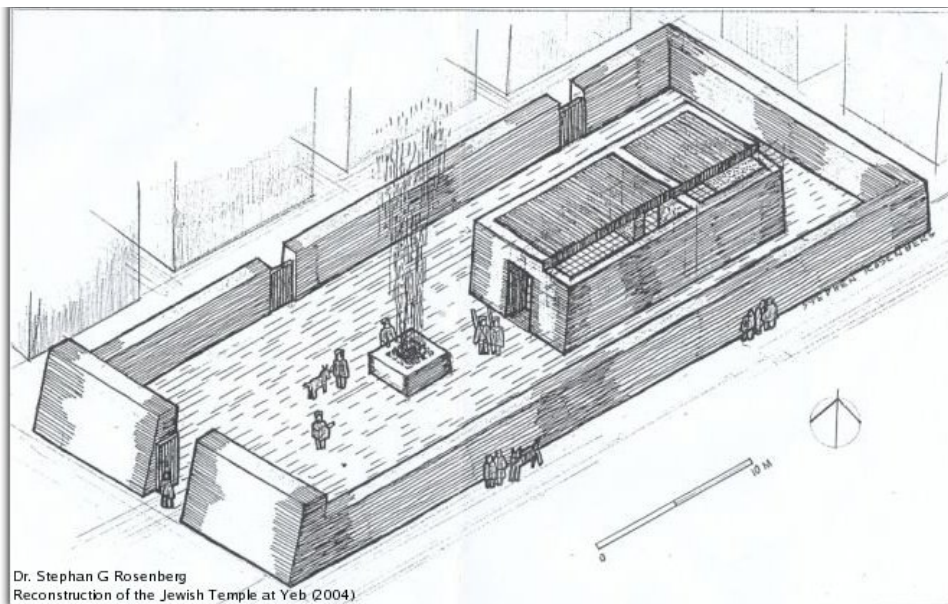

כתב ארמי מלכותי (המאה ה-5 לפנה"ס)

הפפירוסים שנמצאו באי יב, (אלפנטיין) על הנילוס, ליד אסואן מהווים דוגמה לכתב הארמי המלכותי מן המאה ה-5 לפנה"ס. במקום היה מוצב של צבא פרס וגם קהילה משגשגת של יהודים שרבים מבניה שרתו בצבא פרס. על שגשוגה של הקהילה מעיד המקדש, בדמות המשכן, לאלוהי ישראל, שבנו היהודים במקום. הציור הבא הנו שחזור של מקדש זה שנעשה ע"י דר' סטפן רוזנברג מהיוניברסיטי קולג' בלונדון על סמך הממצאים באי ועל סמך התיאורים בפפירוסים.
(ראה <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/eng/teruma/roz.html>)

ציור מס' 1

בכרזה של מוזיאון היכל הספר בירושלים על התפתחות הכתב, מופיעה גם דוגמת אותיות של "כתב ארמי מלכותי" המבוססת על פפירוסים מן המאה החמישית לפנה"ס שנמצאו ביב. צורת אותיות זאת שמשה אותי בבניית הגופן "Aramaic Yeb". התוצאה מתוארת בציור 2.

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

ציור מס' 2

כשהיה בידי הגופן, התחלתי לחפש תמונה של פפירוס מהתקופה, כדי לראות אם יש דמיון בין הגופן והכתב האמיתי. אחרי חיפושים רבים ברשת, מצאתי באחד האתרים את הצילומים המופיעים בציור מס' 3 (שני צדדים של אותו פפירוס) של איגרת שנשלחה מכוהני המקדש ביב למושל הפרסי של יהודה בשנת 407 לפנה"ס. הפפירוס המקורי נמצא במוזיאון בברלין.

Handwritten text in a cursive script, likely Hebrew or Aramaic, on a dark, textured background. The text is arranged in approximately 15 horizontal lines. The script is dense and somewhat difficult to decipher due to the dark background and the cursive style. The text appears to be a fragment of a larger document, possibly a legal or religious text, given the use of some recognizable words like "אשר" (asher) and "ו" (vav).

Handwritten text in a cursive script, likely Hebrew or Aramaic, on a light-colored, textured background. The text is arranged in approximately 15 horizontal lines. The script is dense and somewhat difficult to decipher due to the light background and the cursive style. The text appears to be a fragment of a larger document, possibly a legal or religious text, given the use of some recognizable words like "אשר" (asher) and "ו" (vav).

צוור מס' 3

על פניו, הכתב נראה דומה אך כדי לבדוק זאת חיפשתי תעתיק של האיגרת כדי לכתוב את תוכנה באותיות שיצרתי. ואכן, התעתיק וגם תרגום לאנגלית מופיעים באתר של ק. הנסון המוקדש למסמכים עתיקים <http://www.kchanson.com/ANCDOCS/westsem/templeauth.html> העתקת התוכן לעורך טקסטים (editor) וקצת תכנות, והנה התעתיק הארמי באותיות עבריות בנות זמננו:

1. אל מראן בגוהי פחת יהוד עבדיך ידניה וכנותה כהניא זי ביב בירתא שלם
2. מראן אלה שמיא ישאל שניא בכל עדן ולרחמן ישימנך קדם דריהוש מלכא
3. ובני ביתא אתיר מנ זי כען חד אלף וחין אריכן ינתן לך וחדה ושריר הוי בכל עדן
4. כען עבדך ידניה וכנותה כן אמרן בירח תמוז שנת ר' (14) דריהוש מלכא כזי ארשם
5. נפק ואזל על מלכא כמריא זי אהלא חנוב זי ביב בירתא המונית עמ וידרנג זי פרתך תנה
6. הוה לם אגורא זי יהו אלהא זי ביב בירתא יהעדו מן תמה אחר וידרנג זי
7. לחיא אגרת שלח על נפין ברה זי רב חיל הוה בסון בירתא לאמר אגורא זי ביב
8. בירתא ינדשו אחר נפין דבר מצריא עם חילא אחרנן אתו לבירת יב עם תליהם
9. עלו באגורא זי נדשוהי עד ארעא ועמודיא זי אבנא זי הוה תמה תברו אף הוה תרען
10. זי אבן (5) בנין פסילה זי אבן זי הוה באגורא זי נדשו ודשיהם קימו וציריהם
11. זי דששיא אלך נחש ומטלל עק הן זי ארז כלא זי עם שירית אשרנא ואחרן זי תמה
12. הוה כלא באשה שרפו ומזרקיא זי זהבא וכסף ומנדעמתא זי הוה באגורא זי כלא לקחו
13. ולנפשהום עבדו ומן יומי מלך מצרין אבהין בנו אגורא זי ביב בירתא וכזי כנבוזיעל מצרין
14. אגורא זי בנה השכח ואגורי אלהי מצרין כל מגרו ואיש מן דעם באגורא זי לא חבל.
15. וכזי כזנה עביד אנחנה עם נשין ובנין שקקן לבשן הוין וצימין ומצלין ליהו מרא שמיא
16. זי החוין בוידרנג זי כלביא הנפקו כבלא מן רגלוהי וכל נכסין זי קנה אבדו וכל גברין
17. זי בעו באיש לאגורא זי כל קטילו וחזין בהום אף קדמת זנה בעדן זי זא באישתא
18. עביד לן אגרה שלחן מראן ועל יהוחנן כהנא רבא וכנותה כהניא זי בירושלם ועל אוסתן אחוהי
19. זי ענני וחרי יהודיא אגרה חדה לא שלחו עלין אף מן ירח תמוז שנת ר' (14) דריהוש מלכא
20. ועד זנה יומא אנחנה שקקן לבשן יצימין נשיא זילן כארמלה עבידין משח לא משחין
21. וחמר לא שתין אף מן זכי ועד יום שנת ר' (17) דריהוש מלכא מנחה ולבונה ועלוה
22. לא עבדו באגורא זי כען עבדיך ידניה וכנותה ויהודיא כל בעלי יב כן אמרין
23. הנע למראן טב אתעשת על אנורא זי למבנה בזילא שבקן לן למבניה חזי בעלי
24. טבתך ורחמיך זי תנה במצרין אגרה מנך ישתלח עליהום על אגורא זי יהו אלהא
25. למבניה ביב בירתא לקבל זי בנה הוה קדמין ומחתא ולבונתא ועלותא יקרבו
26. על מדבחא זי יהו אלהא בשמך ונצלה עליך בכל עדן אנחנה ונשין ובנין ויהודיא
27. כל זי תנה הנכן עבדו עד זי אגורא זי יתבנה וצדקה יהוה לך קדם יהו אלה
28. שמיא מן גבר זי יקרב לה עלוה ודבחן דמן כדמי כסף כנכרין אלף ועל זהב על זנה
29. שלחן הודען אף כלא מליא באגרה חדה שלחן כשמן על דליה ושלמיה בני סנבלט פחת שמרין
30. אף בזנה זי עביד לן כלא ארשם לא ידע ב x למרחשון שנת ר' (17) דריהוש מלכא.

סימון מלא התמליל ושנוי הגופן ל "Aramaic Yeb" עם בחירת רקע מתאים הביאו לתוצאה הנראית בעמודים 4-5.

רשימת שמות האנשים והמקומות המופיעים באיגרת:

בגוהי	- מושל (פחה) של יהודה מטעם פרס.
יב	- אי על הנילוס מול אסואן
דרוש	- הכוונה לדריוש ה-II מלך פרס
ארשם	- הנציב היוצא מטעם פרס על המוצודה ביב.
וידרנג	- הנציב שהחליף את ארשם
נפין	- בנו של וידרנג, מפקד הצבא באסואן
סון	- השם המקורי של אסואן (אסואן = אל סואן, הוא הביטוי הערבי)
יהוחנן	- הכוהן הגדול במקדש בירושלים
אסתן וענני	- ?
דליה ושלמיה	- ככתוב, בניו של סנבלט מושל שומרון (סנבלט מוזכר ככזה גם בספר נחמיה)

בשלב זה, החלטתי שתרגום לאנגלית אמנם מעביר את התוכן אך לא את הרגש ובעברית שהיא שפה הקרובה לארמית הדברים ישמעו טוב יותר. השתדלתי לתרגם ישירות מן הארמית, תוך שימוש במילון ארמי מקוון (<http://cal1.cn.huc.edu/index.html>) ולשמור במידת האפשר על אותן צורות ביטוי. כמובן שהשתמשתי גם בתרגום לאנגלית. התוצאה בעמודים 6-7.

אל מלכא ברוחא נחא גהור עכרעז גלגה וצוהה עהזגא וז כזכ כגלחא שלח
מלכא אלח שחגא גשאל שגא כעל עלז ולחחלז גשגחז קלח ללגוהוש מלעז
וכזז כגלחא גלגל חז וז עז חל אלח וחזז גלעז גלזן לז וחלה ושלגל חזז כעל עלז
עז עכרעז גלגה וצוהה עז גלעז כגלח חלזו שזן ר ו ו ללגוהוש מלעז עז גלשח
זק (ואל על מלעז עהזגא וז גלח חזוכ וז כזכ כגלחא חחזגח עז וזלגז וז נלחעז חזח
חזח לז גלגל וז גהו גלחא וז כזכ כגלחא גלעז חז חלה גלח וזלגז וז
לחז גלחא שלח על זגז כלה וז לז חז חזח חזח כגזו כגלחא ללחז גלגל וז כזכ
כגלחא גלשז גלח זגז לזל מלעז עז חזל גלחז גלחז גלחז גלחז גלחז גלחז
עלז כגלגל וז גלשזחז על גלעז וזלגז וז גלחז וז חז חזח חזחז גלחז חזחז
וז גלחז וזו כזז כגלח וז גלחז וז חזו כגלגל וז גלשז וזלגז וז חזחז חזחז
וז ללשגא גלעז חזש וזלעז עק חז וז גלחז וז עז שגלחז גלחז וז חזחז וז חזחז
חזחז עלז כגלח שגזו וזלעז וז חזכז וז חזכז וז חזכז וז חזכז וז חזכז וז חזכז
ולזשחזחז עכרו וחז גלחז חזחז גלחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז
גלגל וז כזח חזחז וז חזחז גלחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז
וזו עזחז עכזל גלחזחז עז שגזו וכזז שסקז לזשז חזזז וז חזחז חזחז חזחז חזחז
וז חזחז כזלגז וז עלכז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז
וז כזו כגלחז גלגל וז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז חזחז

עכ"ל אל גארלה שלחן חלמין ועל יתחנן חתום לכתב ועצונתה עתים כי כגורשלת ועל אונתן אחודי
 וי ענין וחדי יתולמי גארלה חלה אל שלחן עליו אגן חן גמח חתנו שנת ר' וואו לדיגדוש עלעך
 ועל ונה יונת גזחנה שקסן לכשן יתעמינן ושיגא ואלן עאלחלה עכ"ל משה אל גשחנן
 וחמל אל שנים אגן חן ועי ועל יונת שנת ר' וואו לדיגדוש עלעך חתמה ולכונה ועלון
 אל עכ"ל כגארולא וי ענין עכ"ל עכ"ל ועצונתה ויתולמי על כעל גב עי געלינן
 חני עלעלן טכ אפישה על גארולא וי לעכנה כולא שפקסן אל לעכנה חוג כעל
 טכ"ע ורממין וי חנה כממין גארלה חנין גשחלח עלהונה על גארולא וי יתו גלה
 לעכנה כגב כגלחא לקכל וי כנה חנה קלמין ונחיא ולכונה ועלונתא יקלכונ
 על חלכחא וי יתו גלה כשחץ ונתלה עליו כעל עלן גזחנה ונשינן וכנינן ויתולמי
 על וי חנה חנין עכ"ל על וי גארולא וי יתכנה ונתקח יתוה אל קלמין יתו גלה
 שמיא חן רכל וי יקלכ אל עלנה ולכחן חנין עלמי עבך ענעלמין גלג ועל ורכל על ונה
 שלחן חולעין אגן עלא עלא כגארלה חלה שלחן עשמן על ללה ושלמיה כני כנאכלט נחח שחלינן
 אגן כונה וי עכ"ל אל עלא גלשה אל גל עכ"ל לעלחשון שנת ר' וואו לדיגדוש עלעך.

תרגום לעברית של האיגרת

אל מר בגוהי מושל יהודה, מעבדיך ידניה ועמיתיו הכוהנים אשר במצודה ביב, שלום. מרי, לעד יבקש אלוהי השמים את שנאיך ומצא נא חן בעיני דרוש המלך ובני ביתו אלף מונים. וחיים ארוכים יינתנו לך. וכל זה לעד יהי שריר וקיים.

זה דבר עבדיך ידניה ועמיתיו כעת הזאת, בחודש תמוז שנת ארבע עשרה לדרוש המלך, כאשר ארשם עזב ויצא לפגוש במלך, הכמרים באוהל האל חנוב אשר במוצב יב חברו עם ויזרנג הנציב לאמור: "את המקדש ליהו אלוהים אשר במצודה ביב נסלק". ואחר כך שלח ויזרנג אגרת זדון אל נפין בנו, מפקד חיל המצודה בסון לאמור: "המקדש אשר במצודה ביב הרסו"

ויביא נפין מְצָרִים וחיילים אחרים עמו למצודת יב, עם כלי המלחמה, ויעלו למקדש ויהרסוהו עד ארץ. ואת עמודי האבן שהיו שמה שברו. אף שערים של אבן חמישה, שנבנו מפוסלים באבן, שהיו במקדש נהרסו, אך דלתותיהם נותרו וציריהם העשויים שיש ונחושת. ואת גג העץ העשוי ארזים כולו, עם קורות חיזוק והדברים האחרים שהיו שם, את כולם באש שרפו. ואגו הזהב והכסף ושאר הכלים שהיו במקדש את כולם לקחו למעשיהם כראות נפשם.

בימי מלך מצרים בנו אבותינו מקדש זה במצודת יב וכאשר כנבזי הגיע מצרימה, מצא מקדש זה בנוי מכבר. ואת כל מקדשי אלילי מצרים מיגרו אך איש לא חיבל במקדש זה.

וכאשר ארע לנו כזה, אנחנו ונשינו ובנינו שק לבשנו ונתפלל ליהו אדון השמים אשר החיינו לראות את הכלב ויזרנג עוזב, כבול ברגליו וכל נכסיו שרכש אבדו. וכל הגברים אשר חרשו זדון למקדש נקטלו ואנחנו זכינו לראות זאת.

לפנים, כאשר אסון זה קרה לנו, אגרת שלחנו אליך האדון, אל יהוחנן הכוהן הגדול וכל כהני ירושלים, אל אוסתן אחי ענני ואל נכבדי יהודה. ותשובה לא קיבלנו, אף לא אחת. אף כי מחודש תמוז שנת ארבע עשרה לדרוש המלך ועד זה היום שק לבשנו וצמנו, נשינו היו כאלמנות, שמן לא משחנו ויין לא שתינו. ומאז ועד עתה, שנת שבע עשרה לדרוש המלך, מנחה, לבונה ועולה לא העלינו במקדש זה.

ועתה עבדיך - ידניה, עמיתיו וכל היהודים אשר ביב כך אומרים, אם טוב בעיניך לבנות מקדש זה, כי אין מתירים לנו לבנותו, אנא מצא את דורשי טובתך וחברייך אשר במצרים ואגרת שלח להם אודות מקדש יהו האלוהים, למען יתירו לבנותו במצודת יב כמקודם. ומנחה ולבונה ועולה נקריב על מזבח יהו האלוהים בשמך, ונתפלל עליך בכל עת - אנחנו, נשינו ובנינו, וכל היהודים אשר כאן, על פועלך לבנינו מקדש זה. וצדקה תהיה לך מלפני יהו אלוהי השמיים יותר מגבר אשר עולות וזבחים יקריב ודמי כסף כיכרות אלף וגם זהב.

וכל זאת רצינו שתדע. ואת הדבר בלשון זו שלחנו באגרת לדליה ושלמיה בני סנאבלט מושל שומרון

ועל כל הדבר הזה אשר קרה לנו, ארשם לא ידע.
בעשרים למרחשוון שנת שבע עשרה למלכות דריוש.